

การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง
จังหวัดพิษณุโลก

**Temple Management For the Stability Of Buddhism in the Mueang
District Phitsanulok Province**

พระมหาชัชวรินทร์ ชิตบุญ,

กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์ และ ภาสกร ดอกจันทร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Phramaha Chatcharin Chitboon,

kampanart Wongwatthanaphong and Phasakorn Dokchan

Pibulsongkram Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: phisthyaphisnuphrhm@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค วัดขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ในการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายเถรสมาคม ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายเถรสมาคม และเพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการวัด เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน เชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน โดยใช้สูตรของทาโร ยามาเน่ สำหรับสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ วิธีแบบขั้นตอน คำนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระและประชาชน จำนวน 88 รูป/คน คัดเลือกวิธีการแบบเจาะจง ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1) สภาพปัญหา อุปสรรค วัดขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ พบว่า วัดขนาดเล็ก ขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ขาดบุคลากรที่มีทักษะในการบริหารจัดการที่ดี ขาดแคลนทรัพยากรจากภาครัฐหรือองค์กรการกุศลในการสนับสนุนการบริหารจัดการ ขาดพระสงฆ์หรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทำให้การดูแลและจัดการทรัพย์สินหรือการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ไม่เป็นไปตามระเบียบ วัดขนาดกลาง ขาดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ วัดขนาดกลางอาจมีทรัพยากรมากกว่า แต่ยังขาดการบริหารจัดการที่มีระเบียบและระบบในการจัดการภายในวัด ขาดการประสานงานระหว่างฝ่ายต่างๆ ปัญหาด้านการเงินและการจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมกับความต้องการในแต่ละด้าน เช่น การเผยแพร่ธรรม การจัดการศึกษา ขาดทักษะในการปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ แม้ว่าวัดขนาดกลางจะมีบุคลากรจำนวนมาก แต่บางครั้งอาจขาดทักษะในการปฏิบัติตาม

* วันที่รับบทความ : 2 ธันวาคม 2567; วันแก้ไขบทความ 15 ธันวาคม 2567; วันตอบรับบทความ : 16 ธันวาคม 2567

Received: December 2 2027; Revised: December 15 2024; Accepted: December 16 2024

ระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดโดยมหาเถรสมาคม เช่น การจัดการการเงิน หรือการดูแลทรัพย์สินตามที่กำหนด วัดขนาดใหญ่ การบริหารจัดการที่ซับซ้อน วัดขนาดใหญ่ที่มีหลายแผนกหรือหลายหน่วยงานทำให้การบริหารจัดการด้านการปกครองซับซ้อน และต้องการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพระหว่างแผนกต่างๆ ปัญหาด้านการติดตามผล สามารถทำได้ยาก ปัญหาการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เหมาะสมในบางกรณี ทำให้บางแผนกหรือหน่วยงานอาจได้รับทรัพยากรไม่เพียงพอ การขาดความโปร่งใสในการบริหารงาน ขาดการประสานงานระหว่างภาคส่วนต่างๆ เป็นไปได้ยาก ส่งผลให้การดำเนินการไม่เป็นไปตามที่วางแผนไว้

2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการวัดตามกฎมหาเถรสมาคม พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านการปกครอง รองลงมา คือ ปัจจัยด้านการศึกษา ปัจจัยด้านการศึกษา สงเคราะห์ ปัจจัยด้านการเผยแผ่พุทธศาสนา ปัจจัยด้านสาธารณสงเคราะห์ และปัจจัยด้านการสาธารณูปการ ส่วนปัจจัยที่ส่งผลมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านสาธารณสงเคราะห์ ($Beta = 0.905$) ได้ค่า Adjusted R Square = 0.579 หรือร้อยละ 57.90 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

3) แนวทางการบริหารจัดการวัดตามกฎมหาเถรสมาคม พบว่า ควรมีการพัฒนาบุคลากรด้านการบริหารจัดการครอบคลุมบ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สร้างระบบการตรวจสอบภายในให้มีความโปร่งใส มีการจัดทำแผนงานที่ชัดเจนสอดคล้องกับภารกิจของวัด เสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภาครัฐและองค์กรอื่นๆ ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการปรับปรุงกระบวนการบริหารให้มีประสิทธิภาพ เพื่อนำไปสู่ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาและสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การบริหารจัดการวัด, กฎมหาเถรสมาคม, ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

Abstracts

The purposes of this research were to study the problems and obstacles of small, medium, and large temples in temple management according to the Sangha rules, to study factors affecting temple management, and to study guidelines in temple management. It is mixed method research: quantitative and qualitative. In terms of quantitative research, the samples were 400 people through Taro Yamane's formula and analyzed by employing frequency, percentage, mean, standard deviation, and stratified multi-regression analysis with a statistical significance of .05. In terms of qualitative, the informants are 88 participants (monks and people) by purposive sampling. The data were collected by using interviews and content analysis. The findings were as follows :

1. The problems and obstacles of small, medium, and large temples found that small temples lack systematic management, lack of personnel with good management skills, lack of resources from the government or charity organizations to support management, lack of monks or personnel with knowledge and ability which makes it difficult to care for and manage assets or make decisions on various matters without according to regulations. Medium temples lack effective management, they may have more resources but still lack organized and systematic

management within the temples, and lack coordination with various parties; in terms of financial problems and allocation of resources to suit needs in each area, such as the propagation of Dharma, educational management lack of skills in following regulations although a medium-sized temple has many personnel, they sometimes lack the skills to follow the rules and regulations set by the Sangha, such as managing finances or taking care of property as specified. Large temples: they have complex management with many departments or departments that make administrative management complex and need to coordinate effectively with other parties. The follow-up problems can be difficult. The problem of improper resource allocation in some cases, as a result, some departments or agencies may have insufficient resources. Furthermore, they lack transparency in administration, and lack coordination between various sectors which leads to difficulty, resulting in operations not going as planned.

2. Factors affecting temple management according to the Sangha rules, overall, it is at a high level. The aspect with the highest mean was the governance factor, followed by religious education factors, factors in educational welfare, factors in the propagation of Buddhism, public welfare factors, and the factor of public assistance. The factor that has the greatest effect is the factor of public assistance (Beta = 0.905) with an Adjusted R Square = 0.579 or 57.90 percent with a statistical significance of 0.05.

3. Guidelines for temple management according to the Sangha rules found that there should be development of management personnel covering homes, temples, schools, and related agencies. They should create a transparent internal audit system, in addition, they should have a clear plan consistent with the mission of the temple, and strengthen the network of cooperation between the government and other organizations, as well as using technology in management to improve management processes for efficiency to lead to the stability of Buddhism and be able to respond to the needs of the community sustainably.

Keywords : Temple management, the Sangha Supreme Council Act, the stability of Buddhism

บทนำ

ในการปกครองของคณะสงฆ์ไทยได้กำหนดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ปราบกฏการกัจฉันเป็นบทบาทของพระสงฆ์ไว้ 6 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการสาธารณูปการและด้านสาธารณสงเคราะห์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544 : 17) และในมาตรา 37 ได้กำหนดหน้าที่เจ้าอาวาสไว้ ดังนี้ 1) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี 2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดปฏิบัติตามธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม 3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ 4) ให้ความสะดวกตามควรในการบำเพ็ญกุศล (สุทธิพงศ์ ต้นทยาพิศาลสุทธิ, ม.ป.ป. : 26-31)

พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) (2530 : 633) ได้กล่าวว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความสำคัญต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาเป็นการสร้างความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ และการดำรงอยู่ของคณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ นอกจากนี้การปฏิบัติและการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัย สามารถสร้างศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งยังเป็นการสร้างแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนได้ ตระหนักถึงหน้าที่ของตน ในฐานะพุทธบริษัทอีกด้วย เมื่อเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็มีวิธีแสดงออกหลายอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาวพุทธมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล กุลบุตรชาวพุทธ จะต้องหาโอกาสบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการยังมลทินให้ออกไป หลังจากสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราช องค์ ประธานศาสนูปถัมภก ได้ส่งพระมหาเถระไปประกาศพระพุทธศาสนา 9 สาย โดยเฉพาะประเทศไทย ก็ได้รับผลจากการประกาศพระพุทธศาสนาในคราวนั้น ทำให้พระพุทธศาสนาแผ่จรจายไปทั่วทุกมุมโลกและสร้างประโยชน์สำคัญคือ การทำให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติ เพราะอาศัยหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักพุทธธรรมนำชีวิตให้ประชาชนอยู่ดีกินดี (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺเฑ), 2545 : 47)

คณะสงฆ์ในจังหวัดพิษณุโลก มีการบริหารงานโดยมีพระสังฆาธิการ เป็นผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างเป็นระบบ คือ เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้า คณะตำบล เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ได้แบ่งภาระงานตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในจังหวัดพิษณุโลก มีพื้นที่ 9 อำเภอ มีวัดที่ขึ้นทะเบียนสำนักงานพระพุทธศาสนา ทั้งหมด 1000 วัด มีวัดมหานิกาย 850 วัด ธรรมยุต 150 วัด ซึ่งมีจำนวนพระภิกษุสามเณรรวมกัน 5900 รูป โดยมีรูปแบบการบริหารด้านการปกครอง การศาสนศึกษา ศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้เกิดความสุขในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดพิษณุโลก การบริหารและการจัดรูปแบบการบริหารของคณะสงฆ์จังหวัดพิษณุโลก รวมอยู่ที่จังหวัด โดยมีเจ้าคณะจังหวัดและคณะทำงานเป็นผู้รับผิดชอบหน้าที่ ทั้งหลาย ขณะเดียวกันมีคณะทำงานไม่ พอ พระสงฆ์ในจังหวัดพิษณุโลกขาดความรู้ความเข้าใจในการปกครอง ในบางอำเภอไม่กระจายอำนาจ ทางการปกครองคณะสงฆ์ พร้อมขาดความรู้ทางพระธรรมวินัยและกฎหมาย บ้านเมือง กฎระเบียบ ของมหาเถรสมาคม การศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการในการศึกษาบาลี นักธรรม ธรรมศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ มหาวิทยาลัยสงฆ์ และการศึกษาตามอัธยาศัย บูรณาการกัน ยังไม่เป็นระบบ ขาดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาระบบและกลไกในการสร้างและพัฒนาศาสนทายาท การศึกษา สงเคราะห์ยังขาดทุนสนับสนุนการศึกษาพระภิกษุสามเณร การเผยแผ่ ขาดแผนพัฒนาบุคลากรเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความรู้ มีทักษะด้านภาษาเพื่อการสื่อสาร เช่น พระนักเผยแผ่ พระสอนศีลธรรม พระธรรมทูต พระธรรมทูตสายต่างประเทศ พร้อมทั้งขาดการสร้าง เครือข่ายการประชาสัมพันธ์และเผยแผ่ข่าวสาร กิจการงานพระพุทธศาสนาและศาสนสัมพันธ์อย่าง สร้างสรรค์และต่อเนื่อง สาธารณูปการยังขาดระบบ

สารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติ ของวัดเสนอให้รัฐบาลสนับสนุนงบประมาณเพื่อการก่อสร้างให้เพิ่มขึ้น พระสังฆาธิการขาดความรู้ และความสามารถในการสาธารณูปการ สาธารณสงเคราะห์ ยิ่งขาดระบบและกลไกเพื่อกำกับ ดูแล และบริหารภารกิจให้เป็นรูปธรรมโดยสามารถวัดและประเมินผลได้ ในเรื่องเดียวกันนี้ พระสังฆาธิการไม่ว่าจะเป็นเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส มีอำนาจสูงสุดในการปกครองวัดของตน เพียงผู้เดียว การรวมศูนย์อำนาจของการบริหารเช่นนี้ จึงจำเป็นที่พระสังฆาธิการจะต้องมีการบริหาร ให้กิจการคณะสงฆ์เป็นไปด้วยดี ต้องมีความถูกต้องมีความเหมาะสม มีความยุติธรรม มีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามหลักธรรม ทันทต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมปัจจุบัน โดยหลักการพระสังฆาธิการ มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์หรือบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความ เรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบ่งชี้ ในความสำเร็จในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวร สืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปก็ต้อง อาศัยพระสังฆาธิการ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการทุกระดับ ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน แต่เวลานี้ การทำงานไม่ต่อเนื่องเป็นผลให้ กิจการคณะสงฆ์ไร้ประสิทธิภาพ เพราะขาดเครื่องมือ หรือกลไก ยุทธศาสตร์ ที่จะสนองงานอื่นให้ได้ผล นั้นยิ่งยาก ทั้งในการบริหารงานแล้วยังขาดการร่วมมือ ร่วมคิด และรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่หลากหลาย จึงทำให้พระสังฆาธิการมีงานล้นมือ และเนื่องจากไม่มีการปฏิรูปโครงสร้างคณะสงฆ์จึงทำให้เกิด ปัญหาความประพตติเสื่อมเสียของพระภิกษุ สามเณรตามมาอีกด้วย ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่าเพราะเสียสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่” ดังนั้น ตรงกับหลักกอธิธานิยธรรม 7 ประการว่า “ตราบไต่ที่บ้านเมืองใดที่ยังรักษาธรรมทั้ง 7 ประการนี้ไว้ได้ครบถ้วน บ้านเมืองนั้นก็จะมีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว จะไม่มีความเสื่อมเลย ไม่ว่าแวนแคว้นใดๆ จะมีแสนยานุภาพมากมายอย่างไร ก็ไม่ อาจรุกรานล่วงล้ำเข้ามาเย้ายิบชาติได้ ”การบริหารกิจการคณะสงฆ์ จึงต้องเห็นพระธรรมวินัยเป็นหลัก เพราะพระธรรม วินัยเป็นทั้งโครงสร้างและการจัดสภาพสังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อย และเป็นการพัฒนาบุคลากรในสังคมด้วย ทุกคนจะรู้จักหน้าที่ของตนเอง (กรมการศาสนา, 2542 : คำนำ)

กิจการหรืองานที่คณะสงฆ์ หรือพระสังฆาธิการได้ปฏิบัติงานตามหน้าที่ ความสำเร็จ เรียบร้อย ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมายและระเบียบคำสั่ง มติ ประกาศของมหาเถรสมาคม และตามพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชหรือไม่ ซึ่งขอบข่ายงานคณะสงฆ์ของจังหวัดพิษณุโลก มีภาระกิจ ที่จะต้องบริหารจัดการให้ได้ แต่เมื่อมาศึกษาพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายหรือ กฎระเบียบอื่นๆ ที่จะส่งเสริมให้พระสังฆาธิการทำงานให้สะดวกยิ่งขึ้นนั้นน้อยมาก เพราะมีปัญหา มาจากโครงสร้างการบริหารไม่ได้มาจากสิ่งอื่น และโครงสร้างการบริหารไม่มีการแก้ไขให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ทำให้การบริหารไม่สอดคล้องกับสถานะของสังคมปัจจุบัน (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535,2544: 94) การบริหารงานคณะสงฆ์นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญเพราะถ้ามีระบบการบริหารจัดการดีพระพุทธศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง

การปกครองหรือการบริหารที่ดีนั้น จะต้องมีรูปแบบและวิธีการจัดการหรือมีแนวคิดซึ่งขึ้นอยู่กับงานมอบอำนาจกระจายงานให้ฝ่ายบริหารระดับต่างๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพราะการปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบันนี้ มีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีมาเกี่ยวข้อง เมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้นต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ (กรมการศาสนา, 2540: 43) คณะสงฆ์ต้องรู้เท่าทันสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยตั้งสติและปัญญา (ประเวศ วะสี, 2539 : 72) พระสงฆ์ต้องเรียนรู้ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม ถ้าพระสงฆ์ไม่รู้เท่าทันสังคม ย่อมไม่สามารถทำประโยชน์ที่แท้จริงแก่ สังคมสมตามพุทธเจตนา และอาจตกเป็นเหยื่อของสังคม พระพุทธศาสนาก็หมดศักดิ์ศรีหมดศักยภาพ และถึงการเสื่อมอย่างรวดเร็ว (วไลลักษณ์ เวชุนเคราะห์, 2534 : 32)

เจ้าอาวาสเป็นพระสังฆาธิการในระดับวัด เป็นผู้นำของพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัด จึงมีบทบาทสำคัญที่สุดต่อความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และความมั่นคงของวัด (ไพบุลย์ เสียงก้อง, 2544: 20) โดยเหตุนี้ มหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์จึงได้กำหนดภารกิจสำคัญใน การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไว้หกด้านคือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ (พระเมธีธรรมภรณ์, 2539: 78) ซึ่งการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ พระสังฆาธิการจำเป็นต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการวัด เพื่อให้การบริหารจัดการของวัดดำเนินการไปในเชิงรุก และได้ผลเต็มที่มีประสิทธิภาพ (กรมการศาสนา, 2544 : 20)

จากปัญหาเบื้องต้นจึงมีความสนใจที่จะพัฒนารูปแบบให้สอดคล้องกันตามสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพราะแนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์จะประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาบุคลากรเพื่อให้เข้าใจปัญหาและอุปสรรคพร้อมได้นำพุทธบริหารมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยในฐานะเป็นพระภิกษุในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก จึงมีความสนใจที่จะศึกษาการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค วัดขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ในการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
- 3) เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายเถรสมาคมเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมผสานวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรายละเอียดระเบียบวิธีวิจัยมีดังต่อไปนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ที่เกี่ยวข้องกับวัด ทั้งหมด 21 แห่ง จำนวน 279,292 คน ส่วนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน ได้จากการกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973 : 125) ทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบช่วงขั้น

การวิจัยเชิงคุณภาพ พระสงฆ์และประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ทั้งหมด 21 แห่ง จำนวน 88 รูป/คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1. พระเจ้าอาวาส จำนวน 21 รูป
2. คณะสงฆ์ในวัด จำนวน 21 รูป
3. สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 4 คน
4. กรรมการวัด จำนวน 21 คน
5. ประชาชน/พุทธศาสนิกชน ในเขตจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 21 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือ ได้แก่ แบบสอบถามซึ่งมี ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิสามัญสมณศักดิ์ ตำแหน่ง และขนาดของวัด

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายมหาเถรสมาคม และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การบริหารจัดการวัดตามกฎหมายมหาเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านการศาสนศึกษา 3) ด้านการศึกษา สงเคราะห์ 4) ด้านการเผยแผ่ 5) ด้านการสาธารณูปการ และ 6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ลักษณะคำถามเป็นการให้เรียงอันดับ 1-5 โดยเรียงลำดับให้ 5 คือ ความเห็นที่ท่านเห็นด้วยมากที่สุด และ 1 คือ ความเห็นที่ท่านเห็นด้วยน้อยที่สุด และแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ซึ่งมีคำตอบให้เลือก 5 ระดับ ตั้งแต่ มาก ที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด ดังนี้

คะแนน 5 หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

คะแนน 4 หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

คะแนน 3 หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

คะแนน 2 หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

คะแนน 1 หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิดด้านข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการวัด เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

การวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพปัญหา อุปสรรค วัดขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ในการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การสร้างแบบสอบถามเพื่อใช้รวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ มีลำดับขั้นตอนของการสร้างเครื่องมือดังต่อไปนี้

1. ศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีจากตำราเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามและกำหนดขอบเขตในการสร้างเครื่องมือ

2. ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือเบื้องต้น เกี่ยวกับความชัดเจนของเนื้อหา ความครอบคลุมของวัตถุประสงค์ ความถูกต้องของภาษา ด้วยตัวผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

3. ตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) ของเครื่องมือโดยการให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และทำการปรับปรุงเครื่องมือตามคำแนะนำซึ่งผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน

4. นำร่างแบบสอบถามมาคำนวณหาค่าเฉลี่ยความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญโดยนำมาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index Objective Congruence : IOC) ของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ โดยมีค่า IOC ของแบบสอบถามอยู่ระหว่าง 0.66 -1.00

5. ตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ (Reliability) ของแบบสอบถามโดยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มบุคลากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษาวิจัยจำนวน 30 คน มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ 0.87 - 0.99

6. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาการทำวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์เป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามตามลำดับ ดังนี้

1. ติดต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ขอรับหนังสือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อขอความอนุเคราะห์บุคลากรที่เกี่ยวข้องในการอนุญาตให้ผู้รับผิดชอบดำเนินการแจกแบบสอบถาม และเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 ฉบับ

2. ส่งแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่าง ด้วยตนเอง และเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง

3. ติดตาม รวบรวมแบบสอบถาม และนำมาตรวจสอบความครบถ้วนความถูกต้องของการตอบ เพื่อเตรียมนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

1. ขอหนังสือแนะนำตัวจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามถึง พระและประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ทั้งหมด 21 แห่ง จำนวน 88 รูป/คน เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและขอความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์

2. ผู้ศึกษาติดต่อนัดหมายผู้ให้สัมภาษณ์

3. ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหา อุปสรรค และแนวทางการบริหารจัดการวัดตามกฏมหาเถรสมาคม ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

4. นำข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) ดังนี้

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์ผลการวิจัย ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ

2. ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการบริหารจัดการวัดตามกฏมหาเถรสมาคม และปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการวัดตามกฏมหาเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 6 ด้าน วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และสถิติการวิเคราะห์

ถดถอยพหุคูณ วิธีแบบขั้นตอน (Stepwise regression analysis) สำหรับค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ สำหรับเกณฑ์ในการแปลความหมายมีดังนี้

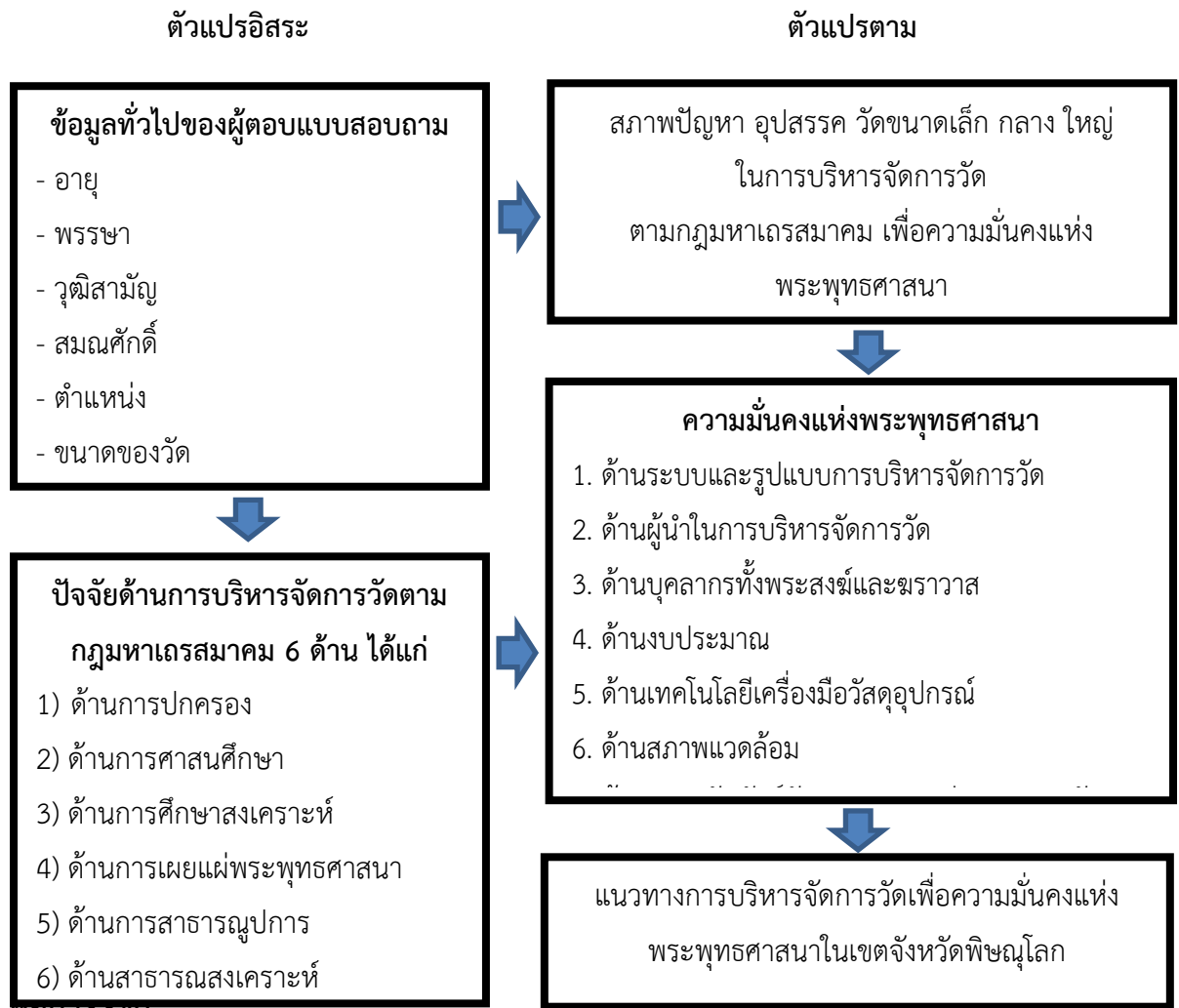
ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.00 - 1.50	หมายถึง	ความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด
ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.51 - 2.50	หมายถึง	ความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
ค่าคะแนนเฉลี่ย 2.51 - 3.50	หมายถึง	ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
ค่าคะแนนเฉลี่ย 3.51 - 4.50	หมายถึง	ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
ค่าคะแนนเฉลี่ย 4.51 - 5.00	หมายถึง	ความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และบรรยายเชิงพรรณนา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาและดำเนินงานจัดทำวิจัย ผู้ศึกษาได้ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งในปัจจุบันคณะสงฆ์อยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ตามความในมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาประกอบการศึกษาที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย ตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการวัดตามกฎมหาเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ตาราง 1 แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ระดับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการวัดตามกฎมหาเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ทั้ง 6 ด้าน

ระดับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการวัด	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ปัจจัยด้านการปกครอง	4.15	0.66	มาก
2. ปัจจัยด้านการศาสนศึกษา	4.10	0.71	มาก
3. ปัจจัยด้านการศึกษาสงเคราะห์	4.08	0.74	มาก
4. ปัจจัยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	4.06	0.68	มาก
5. ปัจจัยด้านการสาธารณูปการ	4.03	0.71	มาก
6. ปัจจัยด้านสาธารณสงเคราะห์	4.04	0.71	มาก
ผลรวม	4.00	0.72	มาก

จากตาราง 1 แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ระดับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการวัดตามกฎมหาเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ทั้ง 6 ด้าน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.00$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านการปกครอง ($\bar{X} = 4.15$) รองลงมา คือ ปัจจัยด้านการศาสนศึกษา ($\bar{X} = 4.10$) ปัจจัยด้านการศึกษาสงเคราะห์ ($\bar{X} = 4.08$) ปัจจัยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 4.06$) ปัจจัยด้านสาธารณสงเคราะห์ ($\bar{X} = 4.04$) และปัจจัยด้านการสาธารณูปการ ($\bar{X} = 4.03$) ตามลำดับ

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับการบริหารจัดการวัดตามกฎมหาเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ตาราง 2 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับการบริหารจัดการวัดตามกฎมหาเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ตัวแปร	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	S.D. Error	Beta		
ปัจจัยด้านการปกครอง	0.631	0.048	0.547	13.041*	0.000
ปัจจัยด้านการศาสนศึกษา	0.553	0.040	0.566	13.684*	0.000

ปัจจัยด้านการศึกษาสงเคราะห์	0.539	0.40	0.564	13.620*	0.000
ปัจจัยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	0.678	0.042	0.625	15.956*	0.000
ปัจจัยด้านการสาธารณูปการ	0.676	0.040	0.532	18.320*	0.000
ปัจจัยด้านการสาธารณสงเคราะห์	0.957	0.022	0.905	42.544*	0.000
F = 546.369 Sig = 0.000 R = 0.761 R² = 0.579					

*ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตาราง 2 เป็นการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ (Coefficient of Determination) โดยใช้สถิติการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ วิธีแบบขั้นตอน (Stepwise Regression Analysis) พบว่า การบริหารจัดการวัด เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ส่งผลต่อการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ทั้ง 6 ด้าน ได้ค่า Adjusted R Square = 0.579 หรือร้อยละ 57.90 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มากที่สุด คือ ปัจจัยด้านการสาธารณสงเคราะห์ (Beta = 0.905) รองลงมา คือ ปัจจัยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (Beta = 0.625) ปัจจัยด้านการศาสนศึกษา (Beta = 0.566) ปัจจัยด้านการศึกษาสงเคราะห์ (Beta = 0.564) ปัจจัยด้านการปกครอง (Beta = 0.547) และปัจจัยด้านการสาธารณูปการ (Beta = 0.532) ตามลำดับ

3. ผลการศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค วัดขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ในการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา พบว่า

3.1 วัดขนาดเล็ก ขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ เช่น ขาดบุคลากรที่มีทักษะในการบริหารจัดการที่ดี ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐหรือองค์กรอื่นๆ วัดขนาดเล็กมักขาดแคลนทรัพยากรจากภาครัฐหรือองค์กรการกุศลในการสนับสนุนการบริหารจัดการ การขอรับการสนับสนุนหรือการจัดการด้านการเงินอาจมีข้อจำกัด ขาดพระสงฆ์หรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการปกครองวัด เช่น การดูแลและจัดการทรัพย์สินหรือการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ และปัญหาด้านการจัดการทรัพย์สิน การบริหารทรัพย์สินหรือการเงินอาจไม่เป็นไปตามระเบียบหรือมีปัญหาความโปร่งใส เนื่องจากขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการจัดการทรัพย์สินของวัด

3.2 วัดขนาดกลาง การขาดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ วัดขนาดกลางอาจมีทรัพยากรมากกว่า แต่ยังขาดการบริหารจัดการที่มีระเบียบและระบบในการจัดการภายในวัด ขาดการประสานงานระหว่างฝ่ายต่างๆ เช่น พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในด้านการศึกษาหรือการเผยแผ่ธรรมะ และเจ้าหน้าที่หรือคณะกรรมการที่ดูแลการบริหารงานทั่วไป ปัญหาด้านการเงินและการจัดสรรทรัพยากร วัดขนาดกลางอาจเผชิญกับปัญหาการบริหารการเงินหรือการจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมกับความต้องการในแต่ละด้าน เช่น

การเผยแพร่ธรรม การจัดการศึกษา หรือการดูแลศาสนสมบัติ และการขาดทักษะในการปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ แม้ว่าวัดขนาดกลางจะมีบุคลากรจำนวนมาก แต่บางครั้งอาจขาดทักษะในการปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดโดยมหาเถรสมาคม เช่น การจัดการการเงิน หรือการดูแลทรัพย์สินตามที่กำหนด

3.3 วัดขนาดใหญ่ การบริหารจัดการที่ซับซ้อน วัดขนาดใหญ่ที่มีหลายแผนกหรือหลายหน่วยงาน ทำให้การบริหารจัดการด้านการปกครองซับซ้อน และต้องการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพระหว่างแผนกต่างๆ ปัญหาด้านการติดตามผล การติดตามการดำเนินงานของแต่ละแผนกหรือหน่วยงานในวัดขนาดใหญ่สามารถทำได้ยาก เนื่องจากมีหลายโครงการและหลายกิจกรรมที่ต้องดูแล ทำให้การปกครองไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เหมาะสม ในบางกรณี วัดขนาดใหญ่มีทรัพยากรจำนวนมาก แต่การจัดสรรทรัพยากรไปยังโครงการต่างๆ อาจไม่เหมาะสม ทำให้บางแผนกหรือหน่วยงานอาจได้รับทรัพยากรไม่เพียงพอ การขาดความโปร่งใสในการบริหารงาน ด้วยจำนวนบุคลากรที่มากมาย บางครั้งการขาดการตรวจสอบและความโปร่งใสในการบริหารงานของวัดขนาดใหญ่ทำให้เกิดปัญหาในการจัดการทรัพย์สินและการเงิน ตลอดจนการขาดการประสานงานระหว่างภาคส่วนต่างๆ เนื่องด้วยวัดขนาดใหญ่ที่มีหลายแผนกและกิจกรรมอาจทำให้การประสานงานระหว่างฝ่ายต่าง ๆ เป็นไปได้ยาก และอาจส่งผลให้การดำเนินการไม่เป็นไปตามที่วางแผนไว้

4. แนวทางการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายมหาเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า

4.1 ควรมีการพัฒนาบุคลากรด้านการบริหารจัดการครอบครัว วัด โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะของพระสงฆ์และบุคลากรในด้านการบริหารจัดการ เพื่อให้สามารถดำเนินการตามระเบียบและกฎเกณฑ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.2 ควรมีการสร้างระบบการตรวจสอบภายใน การจัดตั้งระบบการตรวจสอบภายในที่มีความโปร่งใสเพื่อป้องกันการทุจริตและการจัดการทรัพยากรอย่างไม่ถูกต้อง

4.3 ควรมีการจัดทำแผนการบริหารจัดการที่ชัดเจน: การวางแผนการบริหารจัดการที่มีความชัดเจนและสอดคล้องกับภารกิจของวัด เช่น การกำหนดเป้าหมายและขั้นตอนการดำเนินการที่เป็นรูปธรรม

4.4 ควรมีการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาครัฐและองค์กรอื่นๆ วัดสามารถสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและองค์กรภายนอกเพื่อขอรับการสนับสนุนด้านการบริหารจัดการหรือทรัพยากร

4.5 ควรมีการใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการ โดยการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการบริหารจัดการภายในวัด เช่น ระบบการจัดการทรัพยากรทางการเงิน หรือการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารและประสานงานระหว่างแผนกต่าง ๆ

ดังนั้น แนวทางการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายมหาเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของวัดในแต่ละขนาดนั้น ต้องมีการวางแผนและการฝึกอบรมบุคลากรอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งการใช้เทคโนโลยี

เพื่อช่วยในการปรับปรุงกระบวนการบริหารให้มีประสิทธิภาพ และการสร้างความโปร่งใสในการบริหารจัดการ ตลอดจนการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ทั้งกับองค์กรภาครัฐและเอกชน รวมทั้งการเชื่อมโยงกับชุมชน และเครือข่ายขององค์กรการกุศลเพื่อเสริมสร้างทรัพยากรและความช่วยเหลือการบริหารจัดการวัดที่จะต้องตระหนักถึงการบริหารที่ดี เพื่อให้สามารถจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ที่จะนำไปสู่ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาและสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยที่นำเสนอตามประเด็น วัตถุประสงค์ของการวิจัย มีข้อค้นพบที่น่าสนใจ ซึ่งผู้วิจัยขอแนะนำเสนอในการอภิปรายผลดังนี้

1) **สภาพปัญหา อุปสรรค วัดขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ พบว่า** วัดขนาดเล็ก ขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ขาดบุคลากรที่มีทักษะในการบริหารจัดการที่ดี ขาดแคลนทรัพยากรจากภาครัฐหรือองค์กรการกุศลในการสนับสนุนการบริหารจัดการ ขาดพระสงฆ์หรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทำให้การดูแลและจัดการทรัพย์สินหรือการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ไม่เป็นไปตามระเบียบ วัดขนาดกลาง ขาดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ วัดขนาดกลางอาจมีทรัพยากรมากกว่า แต่ยังขาดการบริหารจัดการที่มีระเบียบและระบบในการจัดการภายในวัด ขาดการประสานงานระหว่างฝ่ายต่างๆ ปัญหาด้านการเงินและการจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมกับความต้องการในแต่ละด้าน เช่น การเผยแพร่ธรรม การจัดการศึกษา ขาดทักษะในการปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ แม้ว่าวัดขนาดกลางจะมีบุคลากรจำนวนมาก แต่บางครั้งอาจขาดทักษะในการปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดโดยมหาเถรสมาคม เช่น การจัดการการเงิน หรือการดูแลทรัพย์สินตามที่กำหนด วัดขนาดใหญ่ การบริหารจัดการที่ซับซ้อน วัดขนาดใหญ่ที่มีหลายแผนกหรือหลายหน่วยงานทำให้การบริหารจัดการด้านการปกครองซับซ้อน และต้องการการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพระหว่างแผนกต่างๆ ปัญหาด้านการติดตามผล สามารถทำได้ยาก ปัญหาการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เหมาะสมในบางกรณี ทำให้บางแผนกหรือหน่วยงานอาจได้รับทรัพยากรไม่เพียงพอ การขาดความโปร่งใสในการบริหารงาน ขาดการประสานงานระหว่างภาคส่วนต่างๆ เป็นไปได้ยาก ส่งผลให้การดำเนินการไม่เป็นไปตามที่วางแผนไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสิริธรรมวิสิฐ (พรสวัสดี จิตธมโม), ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, พระครูใบฎีกาเวียง กิตติวัฒนโธ (2565 : 78-92) ที่ได้ศึกษา การบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ งบประมาณหายาก รัฐให้การสนับสนุนน้อย พระหลวงตามีมากทำให้ขาดแคลนผู้เรียน การจัดหางบประมาณมาสนับสนุนได้น้อย ในทำนองเดียวกับผลการศึกษาของพระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนติโพ (รอดทะยอย) และพระมหากฤษณ์นินต์เสฏฐเมธี (เดชจักรบดินทร์) (2563 : 53-67) ที่ได้ศึกษารูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารจัดการคณะสงฆ์ควรคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง ควรปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารงานสมัยใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น

2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายแพ่ง พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านการปกครอง รองลงมา คือ ปัจจัยด้านการศึกษา ปัจจัยด้านการศึกษาสงเคราะห์ ปัจจัยด้านการเผยแผ่พุทธศาสนา ปัจจัยด้านสาธารณสงเคราะห์ และปัจจัยด้านการสาธารณูปการ ส่วนปัจจัยที่ส่งผลมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านสาธารณสงเคราะห์ ($\text{Beta} = 0.905$) ได้ค่า $\text{Adjusted R Square} = 0.579$ หรือร้อยละ 57.90 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สอดคล้องกับงานวิจัยของจิรพัฒน์ แก้วจันทร์ กานดา ผรณเกียรติ์ อธิพงษ์ เพชรสุทธิ และ ธนภฤติ โพธิ์เงิน (2567 : 256-282) ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการวัดตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์ระหว่างปัจจัย มีความสัมพันธ์ระหว่าง 0.522 ถึง 0.719 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3) แนวทางการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายแพ่ง พบว่า ควรมีการพัฒนาบุคลากรด้านการบริหารจัดการครอบคลุมบ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สร้างระบบการตรวจสอบภายในให้มีความโปร่งใส มีการจัดทำแผนงานที่ชัดเจนสอดคล้องกับภารกิจของวัด เสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภาครัฐและองค์กรอื่นๆ ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการปรับปรุงกระบวนการบริหารให้มีประสิทธิภาพ เพื่อนำไปสู่ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาและสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดของกรมการศาสนา (2542 : 25) ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารจัดการวัดว่ามีวัตถุประสงค์และความสำคัญในการบริหารวัด ดังนี้ จะต้องทำให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นระบบ มากขึ้น ทำให้สะดวกในการประสานงาน ทำให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดความประหยัดในการดำเนินงาน สามารถติดตามตรวจสอบการดำเนินงานได้และทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จทุกคนเกิดพึงพอใจ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยในครั้งนี้

1.1 จากผลการวิจัย พบว่า สภาพปัญหา อุปสรรค ของวัดขนาดเล็ก ยังขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ขาดบุคลากรที่มีทักษะในการบริหารจัดการที่ดี ขาดแคลนทรัพยากรจากภาครัฐหรือองค์กรการกุศลในการสนับสนุนการบริหารจัดการ ขาดพระสงฆ์หรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทำให้การดูแลและจัดการทรัพย์สินหรือการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ไม่เป็นไปตามระเบียบ วัดขนาดกลาง ขาดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ วัดขนาดกลางอาจมีทรัพยากรมากกว่า แต่ยังขาดการบริหารจัดการที่มีระเบียบและระบบในการจัดการภายในวัด ขาดการประสานงานระหว่างฝ่ายต่างๆ ปัญหาด้านการเงินและการจัดสรรทรัพยากรให้

เหมาะสมกับความต้องการในแต่ละด้าน เช่น การเผยแพร่ธรรม การจัดการศึกษา ขาดทักษะในการปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ แม้ว่าวัดขนาดกลางจะมีบุคลากรจำนวนมาก แต่บางครั้งอาจขาดทักษะในการปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดโดยมหาเถรสมาคม เช่น การจัดการการเงิน หรือการดูแลทรัพย์สินตามที่กำหนด วัดขนาดใหญ่ การบริหารจัดการที่ซับซ้อน วัดขนาดใหญ่ที่มีหลายแผนกหรือหลายหน่วยงานทำให้การบริหารจัดการด้านการปกครองซับซ้อน และต้องการการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพระหว่างแผนกต่างๆ ปัญหาด้านการติดตามผล สามารถทำได้ยาก ปัญหาการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เหมาะสมในบางกรณี ทำให้บางแผนกหรือหน่วยงานอาจได้รับทรัพยากรไม่เพียงพอ การขาดความโปร่งใสในการบริหารงาน ขาดการประสานงานระหว่างภาคส่วนต่างๆ เป็นไปได้ยาก ส่งผลให้การดำเนินการไม่เป็นไปตามที่วางแผนไว้ ดังนั้น จึงควรมีการวางแผนและการฝึกอบรมบุคลากรอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งการใช้เทคโนโลยีเพื่อช่วยในการปรับปรุงกระบวนการบริหารให้มีประสิทธิภาพ และการสร้างความโปร่งใสในการบริหารจัดการตลอดจนการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ทั้งกับองค์กรภาครัฐและเอกชน รวมทั้งการเชื่อมโยงกับชุมชนและเครือข่ายขององค์กร การกุศลเพื่อเสริมสร้างทรัพยากรและความช่วยเหลือการบริหารจัดการวัดที่จะต้องตระหนักถึงการบริหารที่ดี เพื่อให้สามารถจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 จากผลการวิจัย พบว่า ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายมหาเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ปัจจัยด้านการสาธารณูปการ ดังนั้นการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายมหาเถรสมาคม เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ควรส่งเสริมสนับสนุนปัจจัยด้านการสาธารณูปการให้สูงขึ้น

1.3 จากผลการวิจัย พบว่า แนวทางการบริหารจัดการวัดตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ควรมีการพัฒนาบุคลากรด้านการบริหารจัดการครอบคลุมบ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สร้างระบบการตรวจสอบภายในให้มีความโปร่งใส มีการจัดทำแผนงานที่ชัดเจนสอดคล้องกับภารกิจของวัด เสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภาครัฐและองค์กรอื่นๆ ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการปรับปรุงกระบวนการบริหารให้มีประสิทธิภาพ เพื่อนำไปสู่ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาและสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาถึงเครือข่ายทางสังคมที่มีบทบาทต่อการบริหารจัดการวัดให้มีระบบ แบบแผน ทั้งด้านการจัดสรรทรัพยากรที่เพียงพอ ไม่ว่าเป็นการบริหารคน การจัดการงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ เทคโนโลยี สารสนเทศ นวัตกรรม ที่นำมาช่วยในการทำแผนงาน หรือการติดตามและประเมินผล มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อให้ทุกส่วนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมขับเคลื่อนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เนื่องด้วยวัดถือเป็นส่วนสำคัญที่จะนำไปสู่ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

2.2 ควรมีการศึกษาข้อมูลเชิงลึก ทั้งในระดับนโยบาย ระดับการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการบูรณาการ และการบริหารจัดการวัด ที่ถือเป็นศูนย์รวมใจของคนไทย และมีการกระตุ้นให้ประชาชนทุกภาคส่วนมองเห็น ความจำเป็นและความสำคัญในการช่วยกันร่วมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา รู้สึกสำนึกในความเป็นชาวพุทธ ส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติที่ดีงามและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2542). *คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ, จีระพัฒน์ แก้วจันท์ กานดา ผรณเกียรติ์ อธิพงษ์ เพชรสุทธิ และ ธนภฤติ โพธิ์เงิน. (2567). ปัจจัยที่มีผลต่อการ บริหารจัดการวัดตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในกรุงเทพมหานคร. *วารสาร มณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*. 7(5). (กันยายน – ตุลาคม 2567).
- พระครูสิริธรรมวิสิฐ (พรสวัสดิ์ ฐิตธมฺโม), ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, พระครูใบฎีกาเวียง กิตติวณฺโณ. (2565). การ บริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. 13(2). (กรกฎาคม - ธันวาคม พ.ศ.2565).
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ). (2545). *การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2539). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). (2530). *ธรรมบทวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ : ไทยรายวัน.
- พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนดีพิโล (รอดทะยอย) และพระมหาภุชงค์นันทเสฏฐเมธี (เดชจักรบดินทร์). (2563). รูปแบบและกระบวนการพัฒนาบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน อย่างยั่งยืน. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*. 6(1). (มกราคม – มิถุนายน 2563).
- วไลวัลย์ เวชุนฺนเคราะห์. (2534). *ระบบการเงินของสงฆ์*. กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ. (ม.ป.ป.). *พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วย ระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ การศาสนา.